

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА: АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКИ

DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-11>
УДК 351.88:341.75

Резніков Валерій Володимирович,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

e-mail: valeriy.reznikov@karazin.ua <https://orcid.org/0000-0002-3579-3114>

Коваль Юлія Вадимівна,
Координатор із відповідності нормам людських досліджень,
Офіс дослідницької етики, Карлтонський університет,
1125 Colonel By Dr, Оттава, ON K1S 5B6, Канада

e-mail: jkoval11@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-0200-9709>

ДОТРИМАННЯ НОРМ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ ТА ЕТИКЕТУ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Анотація. Представлено аналіз та авторський погляд на актуальні питання, але доволі мало висвітлені, дипломатичного протоколу та етикету та його використання на сучасному етапі. Систематизовано та виокремлено історичні етапи розвитку дипломатичного протоколу та етикету. Представлено компаративний аналіз дотримання правил дипломатичного протоколу, етикету та церемоніалу, а також представлено випадки відхилення від традиційних та класичних норм дотримання державного протоколу на сучасному етапі. Надано SWOT-аналіз щодо дотримання норм дипломатичного протоколу та етикету чинним Президентом України, де представлено когнитивні аспекти, як політичні складові глави держави.

Ключові слова: дипломатичний протокол, дипломатичний етикет, церемоніал, державний протокол, міністерство закордонних справ, дипломатія, державна політика.

Актуальність дослідження визначається тим, що дотримання норм дипломатичного протоколу та етикету є невід'ємною складовою успішної державної політики в сучасному світі. У глобалізованому суспільстві, де міжнародні відносини стають все більш інтегрованими, професійне дотримання

Як цитувати: Резніков В. В., Коваль Ю. В. Дотримання норм дипломатичного протоколу та етикету як складова державної політики на сучасному етапі. *Актуальні проблеми державного управління*. 2024. № 1 (64). С. 176–193. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-11>

In cites: Ryznykov, V.V., Koval, Yu.V. (2024). Compliance with the standards of the diplomatic protocol and etiquette as a component of state policy at the present stage. *Pressing Problems of Public Administration*, 1 (64), 176–193. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2024-1-11> [in Ukrainian].

© Резніков В. В., Коваль Ю. В., 2024

 This is an open access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution License 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

протоколу сприяє зміцненню позитивного іміджу держави та її офіційних представників. Невідповідність протокольним нормам може негативно вплинути на міжнародну репутацію країни, призводячи до дипломатичних конфліктів і зниження довіри серед міжнародних партнерів. У контексті зростаючого значення цифрової дипломатії та впливу соціальних медіа, важливо досліджувати, як сучасні технології змінюють традиційні підходи до дипломатичного протоколу та етикету.

Протокол та етикет не лише охоплюють церемоніальні правила, яких дотримуються під час офіційних заходів, але й включають набір встановлених правил ввічливості, яких слід дотримуватися в суспільстві. Дослідження ролі протоколу та етикету, на думку авторів, важливе саме тому, що робить роботу представництв різних країн та дипломатичних місій більш прозорими, забезпечує базові соціальні межі та ієрархію, яких слід дотримуватися. Це, у свою чергу, веде до того, що стосунки та взаємодії в дипломатичних громадах та спільнотах країн, що їх приймають, стають більш передбачуваними.

Огляд останніх наукових поглядів. Слід відзначити, що за останні 5-6 років останні дослідження у сфері дипломатичного протоколу та етикету як складової державної політики на Заході характеризуються помірною інтенсивністю. В узагальненому вигляді, буквально основні саме сучасних напрямки досліджень включають: адаптація дипломатичного протоколу до цифрової ери, зокрема в контексті віртуальної дипломатії та використання соціальних медіа; вплив культурного різноманіття на дипломатичний етикет та необхідність більшої гнучкості в міжкультурній комунікації; роль дипломатичного протоколу у формуванні національного бренду та м'якої сили держави; етичні аспекти дипломатичного протоколу в контексті глобальних викликів, таких як кліматичні зміни та пандемії; гендерні аспекти в дипломатичному протоколі та етикеті. Як бачимо, акцент зараз робиться на балансі між традиційними нормами та сучасними вимогами дипломатії, а також на інклюзивності та адаптивності дипломатичного протоколу до мінливого глобального контексту. Загалом, сучасні дослідження демонструють увагу до міждисциплінарного підходу, об'єднуючи аспекти права, комунікації, культурології та технологій для формування комплексного розуміння дипломатичного протоколу та етикету в умовах глобалізації та цифрової трансформації.

До дипломатичного протоколу, його особливостей та впливу на формування іміджу, як дипломатів і політиків, так і держави, у різний час зверталися багато вчених, такі як: М. Альбрехт, К. В. Балабанов, А. В. Долинський, О. А. Діброва (Чубрикова), Г. Копп, Г. Нікольсон, О. А. Манжуліна, О. П. Сагайдак, Ю. О. Чугаєнко, Найбільш точно описані еталони дипломатичного протоколу та етикету в роботах Джона Едвіна Вуда та Жозефа Альфреда Серре [1]. Але самі автори не заперечують, що правила протоколу «не є священними». У більшості країн загальноприйняті протокольні норми в певній мірі коригуються з урахуванням національної та державної специфіки. Саме тому знання дипломатичних норм і правил державного етикету інших країн є важливою умовою для того, щоб дипломат і політик виглядали компетентно й професійно.

Дипломатичні зносини сприяють розвитку комунікації між політичними лідерами держав та іншими суб'єктами світової політики. Згідно з цим, правила дипломатичного (державного) протоколу є невід'ємною частиною сучасних міждержавних і дипломатичних зносин та являють собою невід'ємну

складову державного управління як інституції. З питанням дипломатичного протоколу сучасні політики стикаються кожного дня, бо протокольні правила є частиною професійної діяльності державних службовців різних країн світу. Саме тому державні лідери приділяють пильну увагу створенню особистого іміджу. Зазначена тематика представлена для вивчення здебільш у широкому форматі, але вона вимагає більш детального, адресного вивчення, що зумовило актуальність обраної теми дослідження.

Постановка проблеми і виокремлення невирішених питань. Постановка проблеми для зазначеної теми дослідження потребує комплексного аналізу зносин між державами, її керівниками та представниками тощо, через засоби мови дипломатичного протоколу на сучасному етапі. Дипломатичний або державний протокол у його класичному вигляді поступово залишається в історії, сучасні топ-політики, державні діячі, а також глави держав та урядів привносять свої корективи у його розвиток, що потребує більш детального вивчення. Мова дипломатичного протоколу – це політична категорія спілкування глав держав, урядів та інших їхніх представників.

Дипломатичні відносини є невід'ємною складовою державної політики будь-якої країни та відіграють важливу роль у взаємодії на всіх рівнях міжнародних відносин. Адже дипломатія – це засоби та набір інструментарію, за допомогою яких держави через своїх офіційних та неофіційних представників або акторів формулюють, координують, забезпечують та реалізують державні інтереси, шляхом лобювання, переговорів, а також використання «політичного тиску» або «м'якої сили».

Мета статті полягає у визначенні особливостей впливу дотримання норм дипломатичного протоколу та етикету на імідж держави та її офіційних представників, як сучасних акторів дипломатичних й політичних зносин країн та урядів.

Використана методологія і методологічний підхід. Стаття використовує комплексний методологічний підхід, який включає систематичний аналіз та компаративний метод для дослідження розвитку та дотримання дипломатичного протоколу та етикету. Автори застосовують історичний метод для вивчення еволюції протокольних норм від давніх часів до сучасності, що дозволяє виявити ключові етапи та фактори, які вплинули на формування сучасних протокольних стандартів. Дослідження включає аналіз наукових джерел, історичних документів та сучасних медіа для збору даних та їх інтерпретації, що забезпечує глибоке розуміння досліджуваної теми.

Порівняльний аналіз дозволяє порівнювати практики дотримання дипломатичного протоколу в різних країнах і оцінювати їх вплив на міжнародні відносини та імідж держави. Використовуючи SWOT-аналіз, автори досліджують сильні та слабкі сторони, можливості та загрози, пов'язані з дотриманням протоколу Президентом України Володимиром Зеленським. Контент-аналіз наукової літератури та практичних випадків дозволяє виявити тенденції та зробити висновки щодо значення дипломатичного протоколу в сучасному державному управлінні. Такий методологічний підхід забезпечує всебічний аналіз теми та дозволяє сформулювати рекомендації для вдосконалення дипломатичної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення поставленої мети спочатку доцільно розглянути теоретичні засади дипломатичного протоколу та етикету як складової державної політики. За сучасних умов кому-

нікація державних діячів з громадою ведеться, як правило, за допомогою соціальних мереж, політики сліdkують за модними тенденціями та імплементають їх у життя. Сучасні випадки порушення дипломатичного протоколу, як інструменту взаємодії держав та їх агентів, вимагають більш ретельного аналізу та дослідження, адже вчинки сучасних політичних діячів впливають на формування іміджу держави на міжнародній арені. Особливо важливим це є для України, адже чинний президент формує нову політику держави та впливає на імідж України.

Професія дипломата бере своє походження з появою давніх державних утворень та їх представників – інституту переговорників. Як стверджує міфологія: «Дипломатія сходить від Бога та його емісарів, янголів чи посланців, тобто стверджує, що перші дипломати були ангелами Божими, посланими з Неба на Землю». Аргумент зображує Бога як «Главу держави», а янголів – дипломатів або посланців. Цей «космологічний аргумент» означає, що людина за своєю природою є дипломатом [2].

Етимологічний словник Дугласа Харпера зазначає, що дипломатія – це «наука про формальне спілкування між націями через уповноважених агентів; мистецтво переговорів та складання договорів» [3]. Отже, з одного боку дипломатію можна трактувати як характеристику особи – «дипломатичний представник» або «дипломат», з іншого боку – це представницька функція, якою наділялись посланці-переговорники від імені свого господаря.

Термін «дипломатія» еволюціонував, включаючи в себе нові функції, розвиток правил міжнародного спілкування та дипломатичної служби як державної категорії, так слово «diplomatic» у 1711 році розумівся як «офіційні або оригінальні документи». Термін «дипломатичний» походить від сучасного латинського «diplomaticus», прикметник для «diploma» – «статуту» чи «ліцензії». Англійське слово «diploma», засвідчене ще в 1645 р. використовувалось для позначення «офіційного або державного документа» й протягом другої половини 17 століття почало звучувати своє значення до університетського ступеня [4]. Дипломатія як особливий вид державної діяльності зародилася на межі XVI-XVII ст., коли при дворах монархів з'явилися постійні дипломатичні представники, а в системі державних органів – спеціальні відомства, котрі займалися листуванням між государями, прийомом іноземних делегацій і послів, переговорами. Пізніше значення розширилося до документів, які укладалися з іншими акторами міжнародних зносин, а у 1700-х роках у Франції з'явився вираз «дипломатичний корпус» по відношенню до осіб, які представляли свою державу за кордоном [5, с. 50–51].

Таким чином, дипломатична служба є певним видом державної служби та на відміну від інших видів державної служби вирізняється своєю специфікою. Так сучасний український «Словник іноземних слів» розглядає визначення «дипломатії» як «Офіційну діяльність глав держав, урядів та спеціальних органів зовнішніх зносин щодо здійснення зовнішньої політики та захисту прав та інтересів держави за кордоном» [6].

Вважається, що сучасна дипломатія виникла від дипломатичних традицій грецьких міст-полісів, італійських міст-республік, римської імперії та французької дипломатичної традиції. До появи грецької дипломатичної системи, зв'язок між королівствами залежав від посланців (переговорників) та торгових караванів, де торговці виступали у ролі посланців-консулів. Італійська дипломатична система запровадила дипломатичні місії в італійських міс-

тах-державних та на всій території середньовічної Європи. Французи зробили дипломатію більш професійною діяльністю та державною інституцією, хоч вона й була закритою та надмірно таємною й залежала від обраних призначенців.

Отже, дипломатична діяльність формувалася довго та поетапно й бере свій початок із стародавніх часів до нашої ери. У дуже стислому вигляді, резюмуючи багатий науковий досвід з цього питання, пропонуємо таку систематизацію еволюції етапів становлення дипломатії та правил протоколу, представлену у табл. 1.

Таблиця 1. Історичні етапи становлення систем дипломатичних відносин
Table 1. Historical stages of formation of systems of diplomatic relations

Етап	Характеристика
Етап 1. Дипломатія Близького Сходу, XIV століття до н.е.	Листування на кам'яних табличках. Дипломатія не має системного характеру. Супроводжує торгівельні відносини між державними утвореннями. Основна функція дипломата – переговора.
Етап 2. Грецька дипломатична система, V–VІV століття до н.е.	Активний розвиток торгівельних зв'язків, що сприяє появі інституту консулів. Зароджується публічна дипломатія. Переговори стають інструментом зовнішньої політики.
Етап 3. Римська дипломатична система, з ІV століття н.е.	Засновано інститут дипломатії та підготовка професійних дипломатів, впроваджується триступенева дипломатія, внутрішні посольства та перші дипломатичні місії.
Етап 4. Французька дипломатична система, XVII–XVIII ст.	Впровадження церемоніалу, конфіденційності листування, реструктуризація дипломатичного корпусу. Діють ми часові та з'являються постійні дипломатичні представництва та місії. Держава – це основний актор міжнародних відносин.
Етап 5. Віденська дипломатична система XIX–XX ст.	Діють постійні дипломатичні представництва та місії. Впроваджено «конференційну» як різновид колективної дипломатії. Дипломатія набуває кодифіційного формату.
Етап 6. Відкрита дипломатія перша половина XX ст.	Дипломатія стає інструментом відкритої державної політики. З'являються світові міжнародні організації, як новий актор міжнародних відносин. Дипломатична служба не тільки державний інститут, а й система державної влади. Колективна дипломатія набуває важливе значення.
Етап 7. Сучасна дипломатія	Є багатоцільовим системним органом та інститутом державної зовнішньої політики. Дипломатична служба та правила протоколу носять уніфікований характер та кодифіковані міжнародним правом. Міжнародні організації мають великий вплив на діяльність держав та діяльність сучасної міжнародної системи.

*Джерело: складено авторами за матеріалами: [7 – 10].

З появою структури дипломатичних корпусів, почав формуватися, власне, дипломатичний протокол та етикет, як збірка правил. Процес формуван-

ня відбувався шляхом відбору крапчих народних традицій, правил поведінки, придворного церемоніалу, релігійних обрядів тощо. Дипломатичний протокол – це низка правил спілкування, поведінки та загалом зносин, що виконують представницьку функцію офіційних представників держав та міжнародних організацій при здійсненні дипломатичних функцій у міжнародних відносинах [11]. Ці правила були кодифіковані у Віденській конвенції про дипломатичні відносини від 1815 та 1961 рр. [12], Віденській конвенції про консульські відносини від 1963 р. [13], Конвенції про спеціальні місії від 1969 [14], Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих агентств [15], а також у багатосторонніх та двосторонніх договорах.

Еволюція зазначених понять пояснює їхнє значення, яке трактується щодо норм використання в офіційній діяльності держав, особливо в церемоніях, суворо встановлених правил у відносинах між публічними особами, у порядку протоколу, а також у використанні символів для країн та націй.

1) Термін «протокол» має різні значення, серед яких можна виокремити:
– ансамбль церемоніальних правил та практик, що застосовуються до офіційних подій у дипломатичних відносинах;

– відділ або департамент у державній установі, чиє основне завдання – організація протокольних та церемоніальних заходів, урочистостей та інших подібних подій (наприклад, Головний департамент державного протоколу та церемоніалу Адміністрації Президента України);

– дипломатичний документ, що включає угоди та рішення, ухвалені під час міжнародних зустрічей;

– у діяльності бізнесу ця концепція посилається на конвенцію чи договір, досягнуті в результаті переговорів між діловими партнерами.

2) Термін «етикет» відноситься до «формальності індивідуальних відносин незалежно від того, чи є ієрархічним зв'язок між людьми» та є частиною більшості соціальної поведінки [16].

Міністерство закордонних справ (далі – МЗС) будь-якої країни фіксує власні особливості дотримання дипломатичного протоколу та етикету. При порівнянні різних протоколів можуть бути помітні певні відмінності, наприклад, міжкультурні, міжрелігійні, міжетнічні. Основна функція протоколу – це належне та поважне спілкування між офіційними особами та дипломатами, коли відмінності між культурами сприймаються скоріше як позитивні, а не як негативні. Таким чином, дипломатичний протокол є здебільшого регулятивною нормою, має технічне значення (як порядок і умови проведення дипломатичних церемоній).

Складовими дипломатичного протоколу є такі елементи: 1) церемоніал; 2) діловий та придворний етикет; 3) протокольне старшинство; 4) державне та ділове листування; 5) правила ввічливості; 6) дрес-код; 7) прийоми та візити; 8) етикетна проксеміка тощо.

На підставі вищевикладеного авторами проведено порівняльний аналіз особливостей дипломатичного, ділового протоколів та церемоніалу (табл. 2), адже кожен з цих типів відрізняється своєю строгістю.

Попри те, що в усьому світі дипломати вже більш самостійно формують свій власний імідж шляхом відхилень від загальноприйнятих норм протоколу, в деяких країнах, де панує монархія, ще з історичних часів існує низка правил, яких дотримується королівська родина. Це називається королівським протоколом або етикетом при дворі.

Таблиця 2. Порівняння особливостей дипломатичного, ділового протоколів та церемоніалу

Table 2. Comparison of features of diplomatic, business protocols and ceremonial

Особливість	Дипломатичний протокол	Діловий протокол	Церемоніал
1) Тип візиту	Офіційні візити глав держав та урядів, представників міністерства закордонних справ, міжнародних осіб	Робочі та ділові візити з метою переговорів та підписання договорів	Відносяться до візитів найвищої категорії, зокрема державних та придворних церемоній
2) Регламент	Загальноприйняті та кодифіковані правила дипломатичного протоколу згідно з офіційним рангом представника	Правила ділового та загально громадського етикету, старшинство має відносний характер	Дотримання правил прийнятого (не кодифікованого) церемоніалу з урахуванням традицій приймаючої країни
3) Дрес-код	Офіційна та строга загальноприйнята форма одягу під час зустрічі голів представництв одного рангу. Ділові костюми для чоловіків, для жінок – костюм зі спідницею однотонних кольорів, зібране волосся, закриті туфлі	Класичний стиль одягу, дозволяється прояв особистості за допомогою ділової атрибутики або елементів одягу. Жінкам дозволяється розпускати волосся, поєднувати декілька стилів. Неформальне вбрання припустимо як діловий одяг.	Найформальніша форма одягу, яка майже не дозволяє проявів особистості (вечірнє вбрання, військова форма, формений, релігійний та академічний одяг або національний костюм) у залежності від церемоніальних правил заходу.
4) Рівень конфіденційності інформації	Високий	Середній	Найвищий, особливий
5) Державне листування	Офіційний дипломатичний стиль мовлення, особлива термінологія та етикетні формули, звернення та компліменти згідно зі статусом	Офіційний та напівофіційний, діловий стиль мовлення, загальноприйнята термінологія та форма звернення	Чітко регламентований стиль мовлення з використанням форм титулування

*Джерело: складено за матеріалами: [1; 8; 17 – 21].

Ще у 16-ому столітті при дворі англійського короля Едуарда VI монарху під час трапези прислужували на колінах самі родовиті лицарі країни. Тоді ж існувала спеціальна посада «королівського відкривача океанських пляшок з листами». Якщо раптом пляшку з посланням прибивало до берега, і її хтось випадково відкривав, то його відправляли на плаху. Також при іспанському дворі в етикеті було прописано, що ні в якому разі не можна торкатися до королівської персони без спеціального дозволу. Одного разу в XVII ст., кінь королеви Марії-Луїзи поніс її під час прогулянки, вона випала з сідла, а нога застрягла в стремені. Два офіцери прийшли їй на допомогу, але замість очікування подяки, тут же пустилися навскач, побоюючись, що їх можуть стратити за дотик до монаршої персони [22].

У кожної держави є свій закон про державний протокол, згідно з яким, з одного боку це низка правил, а з іншого – це підрозділ державного інституту. Служба державного протоколу здійснює реєстрацію персоналу закордонних представництв, міжнародних організацій та військових аташе тощо. Вона здійснює та координує реєстрацію автомобільних транспортних засобів, об'єктів нерухомості, а також митні оформлення. Надання фіскальних пільг також відносяться до компетенції державного протоколу. Державний протокол відповідає за організацію візитів глав країн, урядів, відомств закордонних справ та їх подружжя.

З метою дотримання правил дипломатичного протоколу та етикету створено спеціалізовані підрозділи не тільки при найвищих інституціях влади відповідальних за зовнішню політику держави: адміністрація президента, уряд, парламент, відомство зовнішніх справ, але й при галузевих міністерствах, регіональних адміністраціях, обласних та міських радах тощо.

Неможливо залишити без уваги той факт, що на сьогодні дуже виразним є зв'язок між соціальною роллю людини та її зовнішнім виглядом. Вигляд повинен відповідати тому рівню, соціальному статусу та положенню, який представляє ділова людина.

Існує навіть визначена «формула професійної зовнішності» й іміджу дипломата, державного службовця, менеджера вищої ланки: охайна людина, яка поводить себе впевнено та гідно, одягнена відповідно до своєї професійної ролі, а також згідно місця, часу та характеру події [23]. Дрес-код, як елемент дипломатичного протоколу, має здатність впливати на імідж держави на міжнародному рівні та відіграє роль справжньої візитівки країни, яку представляє така особа.

Мода та дипломатія – дві, здавалося б, різні теми, але насправді ці обидва явища однаково важливі й поєднуються між собою. Коли вищі посадові особи та їх дружини відвідують інші країни або проводять зустрічі на високому рівні, то до них обов'язково прикута увага й усі аналізують кожен елемент їхнього гардеробу.

Моду можна також використовувати для створення зв'язків між країнами, які на шляху встановлення дружніх стосунків. Мода важлива як для перших леді, так і для кандидатів у президенти, які покладаються на психологію одягу та кольорів. Наприклад, колір краватки кандидата в президенти доволі рідко спричиняє гучні заголовки після дебатів, а зокрема краватка, яку він вирішить надіти до костюму, може висловити не менше, ніж слова, які він обрав для промови [24].

У деяких частинах світу термін «неформального вбрання» для чоловіків включає класичний костюм, національне вбрання, одяг ділового стилю («*tenue de ville*»), «*smart-одяг*», сорочку й краватку, «*Island casual*» та «*сорочку-bush*». «*Smart-одяг*» – це біла сорочка з довгими рукавами з краваткою і темними штанами. «*Сорочка-bush*» – це сорочка з довгими або короткими рукавами із обробленим нижнім краєм, або чоловіча сорочка з вишивкою та довгими або короткими рукавами. «*Island casual*» означає гавайську сорочку та повсякденні (зазвичай хакі) штани [19].

Попри велику кількість протокольних правил та важливість підтримки дипломатичних відносин і проявів поваги, у світі трапляються випадки порушень правил протоколу та етикету.

Зазвичай порушення правила дипломатичного протоколу можуть траплятися по таким причинам:

- а) випадково та ненавмисно, тобто необачністю;
- б) за недостатньою кваліфікованістю відповідальних осіб;

в) навмисно порушуються правила для вирази незадоволення, протесту, з метою звернути увагу на політичні речі або для позначення міждержавних відносин як демонстрація.

Найчастіше зустрічаються порушення пов'язані з використанням державного прапора. У стародавні часи, особливо у феодальній Європі використання прапора відіграло важливу роль, так якщо геральд феодала виходив й показував прапор опонента або сусіда перевернутим, то це означало початок війни. Так, під час візиту королівського подружжя Бельгії до Канади згідно з програмою перебування передбачалось посадка дерева на території приймаючої сторони в резиденції Жюлі Пайетт (обіймає посаду генерала-губернатора з літа 2017 року). Спеціально для цього перед самою церемонією організатори заходу вирішили «виділити» дерево, посаджене королем Бодуен, прив'язавши до нього два схрещених маленьких прапора Канади й Бельгії. Ось тільки бельгійський прапор дивним чином виявився зовсім не бельгійським, а німецьким.

Міністр закордонних справ Бельгії Дідьє Рейндерс був вражений ситуацією, що сталася з «бельгійським» прапором. Реакція була такою: «Вони однакових кольорів, тому, можливо, це є причиною. Проте ми маємо дуже тісні стосунки з Німеччиною, тому це не є реальною проблемою», – заявив він журналісту Канадської телерадіомовної корпорації (CBC) Террі Мілевській [25].

Організаторам вдалося усунути це непорозуміння до того, як Філіп і Матильда приїхали на майданчик. Однак новина потрапила в усі місцеві засоби масової інформації (ЗМІ) – і наївно вважати, що до вух монархів цей конфуз так і не дійшов.

Доволі часто порушення зустрічаються при використанні титульної дипломатії, так аж до часів Віденської системи міжнародних відносин, якщо під час візиту посол при зверненні до правителя приймаючої сторони звертався не назвавши хоча б один з титулів, наприклад на якусь землю або місто, то це вважалось як факт претензії на цю територію.

Монархія Великобританії бере свій початок з 1701 р., на відміну від Бельгійської монархії, яка з'явилася в 1831 р., коли Бельгія проголосила про свою незалежність. З тих часів кожна держава має свій королівський протокол. Тож, бельгійський королівський протокол справедливо вважати більше молодим та демократичним, коли британський – стриманий та з віковими традиціями.

У етикеті Великобританії також існують особливості вітання з членами королівської родини. За старшинством до кожного члена звертаються по-різному, також по-різному підписують їхні іменні картки для столу або зустрічі, а також по-різному посилаються на слова королівських осіб. Старшинство визначається за ступенем спорідненості з сувереном; високим положенням у церкві, державі або при дворі; титулами; постами, які особа займає в політичних, адміністративних або судових органах. Прийняті у Великобританії відповідні списки старшинства публікуються британською протокольною службою міністерства закордонних справ та місцевими органами влади [26].

Згідно з протоколом та етикетом Великобританії, дипломатичні працівники, зокрема послы та верховні комісари за старшинством йдуть після королівської родини та деяких високопоставлених представників церкви. Старшинство жінок встановлюється згідно з рангом їхнього батька або чоловіка. Виключенням є випадки, коли жінки мають свій власний титул (наприклад, королева) [27]. Порухення зазначених правил розглядається як образа та виклик на встановлений історичний порядок, у тому числі й із зовнішньополітичним смислом.

Важливим аспектом міжнародної протокольної практики під час візитів іноземних делегацій на високому та найвищому рівнях є вручення або обмін пам'ятних подарунків й сувенірів. Вони як правило несуть церемоніальний відтінок, мають політичний підтекст, виконують демонстративну функцію. Наприклад, під час своєї недавньої поїздки до Японії, Д. Трамп подарував новій імператриці Японії письмовий стіл з авторучкою, зроблений з дуба, який стоїть на камбузі Гарвардського університету. Імператриця Масако роками раніше вивчала економіку в Гарварді. Вона, у свою чергу, подарувала Меланії Трамп декоративну коробку з традиційним японським дизайном. Такі подарунки не тільки демонструють дружні стосунки між державами, а й сприяють їхньому розвитку [28].

Що стосується подарунків, то останнім часом протокол змінився таким чином, що тепер дарують щось сувенірне, що буде нагадувати про дипломатичну зустріч, про візит до іншої країни та теплі відносини між партнерами. Це можуть бути фотоальбоми з пам'ятних місць, фотозвіт переговорів, традиційні солодощі, алкогольні напої, тощо [29].

Як приклад демонстративної функції подарунків можна побачити таке: під час зустрічі президента США з лідером Північної Кореї. Так, Кім Чен Ин отримав подарунок від президента США Дональда Трампа – диск з піснею Елтона Джона «Rocket man». Можна припустити, що це явний натяк на військові амбіції президента КНДР. До того ж, Дональд Трамп неофіційно називає Кім Чен Ина «людиною-ракетною» [30]. Дії президента США можна трактувати як натяк лідеру КНДР, як його сприймають країни світу, тобто «дитину з вибухівкою» та непередбачуваність дій.

У свою чергу, Хілларі Клінтон у 2009 р. піднесла міністру закордонних справ Росії Сергію Лаврову як подарунок червону кнопку з написом «reset», в знак перезавантаження відносин між двома державами. Але особливість цієї кнопки в тому, що зверху американці також написали переклад слова «reset», але латинськими літерами, ще й припустилися помилки. Замість перекладу «перезагрузка» («перезавантаження») вони написали «перегрузка» («перенавантаження»). Ця, на перший погляд, жартівлива ситуація, насправді, стала пророкою у загостренні відносин США й Російської Федерації.

В історії України є випадок, коли за сприянням маршала королівського двору та ініціативи Посла України, Королева Єлизавета II зробила те, чого за протоколом майже ніколи не робить, чим проявляє велику честь для України. Під час церемонії вручення вірчих грамот вона прийняла від Посла України подарунок – дерев'яну писанку, на якій був її коронаційний портрет [31]. З одного боку, такий жест можна вважати, як відступ (порушення) від церемоніальних правил придворного протоколу, а з іншого – такі порушення мають позитивний відтінок, бо його можна розглядати, як крок у дружньому напрямку для України.

Володимир Зеленський перебуває на посаді Президента України з 20 травня 2019 р. За цей час він наніс вже декілька закордонних візитів і не менше дипломатичних зустрічей, зробив заміну кадрів у багатьох державних інституціях та підрозділах влади, а також розпочав процес оновлення складу українських посольств закордоном. Ще під час своєї передвиборчої кампанії, Володимир Зеленський формував власний імідж як президента, що буде зовсім вирізнятися від попередників. Із самого початку президентської кар'єри у В. Зеленського, здавалося, майже не було проблем з дотриманням норм протоколу.

Уперше в історії України подивитися на урочисту церемонію біля Маріїнського палацу запросили всіх охочих. У травні 2019 р. у Маріїнському палаці Володимир Зеленський присягався вже як головнокомандувач, одразу після складання присяги у Верховній Раді України. Отже, з перших хвилин свого президентства, Володимир Зеленський формує імідж «свого чоловіка» – він простий, відкритий, без пафосу та поруч з народом. Та інавгурація Президента України пройшла без порушень протоколу, проте з деякими вольностями від новобраного Президента. Так, біля будівлі Верховної Ради України була постелена доріжка, якою В. Зеленський йшов до Верховної Ради України (ВРУ) з Маріїнського парку. Дорогою до будівлі ВРУ, він вітався з пересічними громадянами, тиснув їм руки, фотографувався, вітався. Через деякий час на своєму шляху він у стрибку поцілував свого колегу та товариша по студії «95 кварталу» Євгена Кошового у лоба [32].

У червні 2019 р. Президент України Володимир Зеленський здійснив першу офіційну поїздку за кордон на президентській посаді – він відвідав столицю Королівства Бельгія. Саме Брюссель є справжнім «дипломатичним осередком» – там розташовані штаб-квартири міжнародних організацій НАТО та ЄС. За таких обставин зовнішній вигляд та поведінка В. Зеленського були під увагою багатьох спостерігачів та ЗМІ. Як потім відзвітував сам Президент, цей перший візит підтвердив його зовнішньополітичні пріоритети – курс на інтеграцію України до Євросоюзу та Північноатлантичного альянсу. Однак багато ЗМІ звертають увагу, що президент досить вільно ставився до дотримання дипломатичного протоколу. Зокрема, під час короткого брифінгу 3 червня 2019 р. Володимир Зеленський був одягнений у сорочку без піджака, та ще й із засуканими рукавами. У межах етикету це – порушення правил, які повторювати не варто.

З приводу рішення щодо заочених рукавів сорочки, можна припустити, як демонстрацію того, що він хотів показати свою готовність працювати на найвищій посаді «із засуканими рукавами», тобто стовідсотково. Тому справедливо зауважити, що він не мав за мету продемонструвати таким вчинком нічого поганого або неповагу до візаві, з якими зустрічався [33]. У повсякденному житті на президентській посаді, В. Зеленський та представники його команди «вільним стилем» форми одягу «Casual» демонструють «демократичний» підхід щодо методів державного управління та спілкування з суспільством, тобто коли зникають різноманітні бар'єри взаємодії між політиками, держслужбовцями та громадянами [34]. При цьому, він веде здоровий спосіб життя і перебуває у чудовій фізичній формі, його костюми та аксесуари пасують за розміром та стилем, який не викликає негативних почуттів, навіть якщо іноді Володимир Зеленський відходить від норм дипломатичного протоколу та етикету. За своїм стилем та поведінкою, він схожий з президентом США

Дональдом Трампом, який дотримується бездоганного стилю та на публіці одягнений у дорогі костюми.

Попри те, що іноді здається, ніби В. Зеленський не розуміє важливість правил відповідності протоколу, а саме ділового костюму та краватки, все одно він має рацію, де й коли треба формою одягу висловити певну позицію та транслювати меседж. Як вже зазначалось, на зустрічі з президентом Франції Е. Макроном, і під час своєї інавгурації Володимир Зеленський виглядав бездоганно в чорному офіційному костюмі з краваткою згідно з правилами протоколу. Серед сильних переваг чинного Президента України можна виокремити його здатність швидко встановлювати дружній контакт зі співрозмовником. На підставі вищевикладеного, автори цієї статті за 5-ти бальною шкалою зробили оцінку того, як Володимир Зеленський дотримується кожної зі складових дипломатичного протоколу та етикету (табл. 3.).

Таблиця 3. Оцінка дотримання Президентом України Володимиром Зеленським складових елементів дипломатичного протоколу та етикету (за 5-бальною шкалою)

Table 3. Assessment of President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy's compliance with the elements of diplomatic protocol and etiquette (on a 5-point scale)

Складовий елемент правил дипломатичного протоколу	Оцінка	Пояснення та коментарі
1) Церемоніал	4	Відійшов від правил офіційної церемонії під час інавгурації, але законодавство не порушував.
2) Етикет	5	У скандали не потрапляв, поважає конфіденційність.
3) Старшинство	–	Зустрічей з монаршими особами ще не було.
4) Державне листування	–	Формальні листи та переписка не оприлюднювалися.
5) Правила ввічливості	5	На офіційних заходах поведінка та спілкування згідно з правилами протоколу.
6) Дрес-код	3	На офіційних зустрічах одягається майже завжди у діловий костюм, в Україні дозволяє собі більш вільний стиль.
7) Прийоми	–	Інформація не оприлюднювалася.

*Джерело: складено авторами за матеріалами: [32; 33; 35; 36].

Екс-міністр закордонних справ України Павло Клімкін у своєму інтерв'ю зазначав, що головний принцип протоколу – це здоровий глузд і розуміння, яким чином не створювати психологічних та інших проблем тим, з ким маєш справу. Кожен політик повинен відчувати, якої лінії поведінки йому дотримуватися та чому вона є для нього важливою. І зважаючи на індивідуальність кожної людини, важливо вміло цим користуватися. Павло Клімкін вважає, що якщо людина не проявляє свою індивідуальність у сьгоднішніх умовах, то вона позбавляє себе шансів на успіх у дипломатичній сфері [37].

Також, на основі аналізу даних теми дослідження, зроблено SWOT-аналіз щодо дотримання норм дипломатичного протоколу та етикету Президентом України Володимиром Зеленським (таблиця 4.).

Таблиця 4. SWOT-аналіз щодо дотримання норм дипломатичного протоколу та етикету Президентом України В. Зеленським

Table 4. SWOT-analysis of compliance with diplomatic protocol and etiquette by President of Ukraine V. Zelenskyu

Дотримання правил протоколу (сильні сторони)	Відхилення від правил протоколу (слабкі сторони)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Форма одягу діловий костюм. 2. Під час офіційних візитів та зустрічей з'являється з дружиною. 3. Імідж людини, яка розуміє потреби пересічних громадян, інаугурацію проведено як відкритий захід для всіх охочих. 4. Відповідно до когнітивної карти – вмів встановлювати та розвивати дружні стосунки, вислухати співрозмовника та проявити до нього повагу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не завжди правильно підбирає атрибутику до ділової форми одягу, у т.ч. на певні офіційні зустрічі, чим привертає увагу ЗМІ та провокує негативні відгуки. 2. Під час спілкування із журналістами може дозволити вільності які не відповідають вимогам етикету спілкування державного службовця. 3. Зберігає стиль людини із шоу-бізнесу: може дозволити собі недоречні для державного посадовця жарти або вислови.
Рекомендації	Тривоги
<ol style="list-style-type: none"> 1. Уважніше ставитися до норм дипломатичного і ділового протоколу та важливості його дотримання. 2. Проводити аналіз та готувати когнітивну карту тих політичних акторів, з якими плануються офіційні зносини, з метою більшої впевненості. 3. Підтримувати образ, що склався – відкритої людини та посадовця.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Не достатня оцінка ролі України через протокольні «сигнали» щодо її позицій на міжнародній арені, у тому числі через тиск з боку представників деяких глав держав. 2. При дотриманні протокольних та церемоніальних правил не варто повторювати їх порушення, бо це буде розцінено не як випадковість, а навмисна закономірність. 3. Образ президента як 'showman' сприяє негативному сприйняттю Президента країни та державного службовця.

*Джерело: Розроблено авторами за матеріалами: [32 – 36; 38].

Як бачимо, до початку війни у лютому 2022 р. Володимир Зеленський, коли він обрав а-пріорі military-стиль, ще знаходився на шляху формування свого політичного іміджу. Не спостерігається чітко сформованого образу президента та державного посадовця, адже іноді його дії бувають непередбачуваними. З одного боку, він хоче здаватися відкритим та простим українцем, а з іншого від нього чекають презентації держави Україна, як вагомого гравця на міжнародній арені, як сильної країни, яка з повагою ставиться до себе, а також поважає інші держави, що можна транслювати завдяки дотриманню чи порушенню дипломатичних норм протоколу та етикету.

Неабиякий інтерес під час аналізу дотримання норм дипломатичного протоколу та етикету дійсних президентів США та України становить той факт, що вони обидва до обіймання державних посад і не мали політичного (адміністративного) досвіду роботи. Але це не є критичним зауваженням, бо з досвідом дотримання правил ділового й дипломатичного протоколу та етикету стає повсякденною нормою життя для державної посадової особи на будь-якому рівні.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1) На основі розгляду історичних етапів становлення дипломатичного протоколу та етикету з'ясовано, що дипломатичний протокол та етикет є невід'ємною частиною дипломатичних зносин та дипломатичної служби, їх мовою і політичним інструментом. Правила дипломатичного протоколу та етикету еволюціонували з розвитком міжнародних відносин як їх невід'ємна складова, формувалися шляхом відбору з кращих традицій та практик народів, монарших дворів й інших акторів міжнародних зносин.

2) Дотримання дипломатичного протоколу є критичним елементом не тільки для зовнішнього іміджу держави, але й для внутрішньої політичної стабільності та легітимності влади. Недотримання або навмисні порушення протокольних норм можуть викликати негативні реакції як серед міжнародних партнерів, так і всередині країни, підриваючи довіру до державних інституцій. Крім того, протокольні помилки можуть бути інтерпретовані як свідчення недостатньої компетенції або неповаги до міжнародних норм, що посилює ризики дипломатичних конфліктів і політичної ізоляції. Таким чином, систематичне навчання і підготовка державних службовців у сфері дипломатичного протоколу є невід'ємною частиною ефективного державного управління, що сприяє зміцненню довіри громадян до влади та підвищенню міжнародного авторитету країни.

3) У результаті аналізу ролі й значення дипломатичного протоколу та етикету в міжнародних відносинах встановлено, що на дотримання певних норм поведінки в особливих умовах впливають певні види дипломатичних зносин. З'ясовано, що під впливом процесів глобалізації та демократизації, дипломатія переходить від класичної закритої до публічної відкритої, а це впливає на поведінку глав держав, політиків і державних діячів, а також засобів формування їх власного іміджу.

4) На основі SWOT-аналізу щодо дотримання норм дипломатичного протоколу та етикету Президентом України Володимиром Зеленським, можна стверджувати, що «вільним стилем» форми одягу «Casual» демонструють «демократичний» підхід щодо методів державного управління та спілкування з суспільством, тобто «своєї» людини. Може прийти на офіційну зустріч без піджака або краватки, що буде свідчити про неповагу до співрозмовників, які з'явилися в офіційному вбранні. Володимир Зеленський позиціонує себе іншим від представників «старої» влади та спрощує багато офіційних процедур, серед яких була у тому числі й інавгурація.

5) Дипломатичний протокол та церемоніал є категоріями політичними та невербальною мовою спілкування державних агентів та їх урядів. Мовою стилю одягу, жестів, подарунків можна висловлювати свою позицію без слів. Геральдика, як й сотні років тому, залишається демонстраційним аспектом та мовою спілкування серед держав та її представників. Служба державного (дипломатичного) протоколу на різних рівнях є невід'ємною частиною державної політики і категорії міжнародних відносин.

Перспективи подальших досліджень пов'язуються з вивченням впливу цифрових технологій на дипломатичний протокол та етикет. Зокрема, цікаво дослідити, як цифрова комунікація та соціальні мережі змінюють традиційні дипломатичні практики і як ці зміни впливають на міжнародні відносини та імідж держави. Важливо також дослідити адаптацію протокольних норм до нових форматів взаємодії в умовах глобалізації та технологічного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Diplomatic Ceremonial and Protocol by J. R. Wood and J.-C. Serre. London : Macmillan., 1979. 378 p.
2. Сагайдак О. П. Дипломатичний протокол та етикет: навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 380 с.
3. Bennet K. For Melania Trump, protocol is paramount during high-stakes UK state visit. URL: <https://edition.cnn.com/2019/06/02/politics/melania-trump-queen-elizabeth-uk-visit/index.html>
4. Berridge G. Diplomacy. Theory and Reality. London, 1995.
5. Ryeznikov V. Theoretical aspects of diplomacy, its role in international economic relations. *Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Харків: серія «Економічні науки»*. Том XVI. № 1–2. Харків, 2013. С. 48–53.
6. Словник іншомовних слів. Київ : Наукова думка, 2000. 170 с.
7. Albright M. K., Shocas E., Becker V., Woodward B., Taylor J. B., Dubler D. Read My Pins: Stories from a Diplomat's Jewel Box, NY : Melcher Media. 2009. 176 p.
8. Orłowski T. Protokół dyplomatyczny. Wyd. 3. Warsaw. 2010. 15 p.
9. Protocol for the Modern Diplomat Prepared by the Transition Center Foreign Service Institute U.S. Department of State Washington, DC. 2005. 37 p.
10. Presidents, Vice Presidents, and First Ladies of the United States. URL: <https://www.usa.gov/presidents>
11. Walton A. Diplomacy. The Dialogue between States. London, 1984.
12. Віденська Конвенція про дипломатичні зносини від 18.04.1961. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048
13. Віденська Конвенція про консульські зносини від 24.04.1963. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047
14. Конвенція про спеціальні місії від 08.12.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092
15. Конвенція про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих агентств від 20.11.1953. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_150
16. Чугаєнко Ю. О. Дипломатичний і міжнародний діловий протокол та етикет : навч. посіб. Київ : Національна академія управління. 2011. С. 164–165.
17. Dayton M., Kennedy C. S. American Ambassadors in a Troubled World: Interviews with Senior Diplomats. Praeger . 1992. 248 p.
18. Freeman, Charles W. The Diplomat's Dictionary: Cross-Cultural Negotiation Books. United States Institute of Peace. 2010. 362 p.
19. Kopp H. W, 2011. Career Diplomacy: Life and Work in the US Foreign Service. Georgetown University Press. 2011. 288 p.
20. Sabath A. M. International Business Etiquette. Career Press. Franklin Lakes, NJ. 1999. 249 p.
21. Diplomatic Protocol Manual. URL: www.eadsociety.com/wp-content/uploads/2015/02/9.-Diplomatic-Protocol-Manual.pdf
22. Особливості дипломатичного протоколу при монархічних дворах Європи. 19 грудня 2018 р. URL: <https://fashion-diplomacy.com/exclusive/lady-international-club/osoblivosti-diplomatichnogo-protokol/>
23. Бафоев Ф. М. Культурна дипломатія в системі міжнародних зв'язків на пострадянському просторі. *Молодий вчений*. 2016. № 6. С. 662–667.
24. Diplomats Take Offense at Shoe Dessert Served to Japanese Prime Minister in Israel. URL: <https://www.calcalistech.com/ctech/articles/0,7340,L-3737574,00.html>
25. Albright M. K., Shocas E., Becker V., Woodward B., Taylor J. B., Dubler D. Read My Pins: Stories from a Diplomat's Jewel Box, NY : Melcher Media. 2009. 176 p.
26. Чубрикова О. Про інавгурацію. URL: <https://www.facebook.com/olga.chubrykova/posts/10157125815063486>
27. Балабанов К. В., Трофименко М. В. Дипломатична та консульська служба : підручник. Донецьк. 2012. 108 с.
28. Дипломатичні «ляпи» Дональда Трампа. URL: <https://tsn.ua/svit/ne-za-protokolom-yaki-diplomatichni-lyapi-dopuskav-pid-chas-prezidentstva-donald-tramp-1200594.html>
29. Новікова Л., Солових Є. Культурна дипломатія як умова формування позитивного іміджу України. *Європейська дипломатія у XXI столітті : матеріали науково-практичного круглого столу* (Харків, 21 груд. 2018 р.). Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. С. 108–113.

30. Madeleine Albright's Jewelry-Box Diplomacy. URL: <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=113278807>
31. Royal gifts displayed to the public. *BBC*. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/1953622.stm#sa-link_location=story-body&intlink_from_url=https%3A%2F%2Fwww.bbc.com%2Frusian%2Ffeatures-44746894&intlink_ts=1572713497533-sa
32. Зеленський під Верховною Радою поцілував Євгена Кошового. URL: <https://tsn.ua/politika/zelenskiy-pid-radoyu-u-stribku-pociluvav-koshovogo-1347861.html>
33. Зеленський та його дипломатія. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49142777?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>
34. Опитування «Як ви ставитеся до стилю Президента України?». URL: <https://www.obozrevatel.com/polls/658.htm>
35. Богдан Яременко про зовнішній вигляд Зеленського. URL: <https://www.facebook.com/bohdan.yaremenko/posts/2440182726045835>
36. Візит Зеленського до Канади. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48851130>
37. Інтерв'ю з Павлом Клімкіним. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2750183-pavlo-klimkin-ministr-zakordonnih-sprav.html?fbclid=IwAR3cjjQCcR3S3iAwxy01rPTmlllQt0SBIsO1hAN5dEjTbS92vYjM-0MH8noo>
38. Як команда Зеленського готувалася до церемонії інавгурації. URL: <https://tsn.ua/ru/video/video-novini/podgotovka-k-inauguracii-kak-komanda-zelenskogo-gotovitsya-k-torzhestvam.html>

Стаття надійшла до редакції 10.04.2024 р.

Стаття рекомендована до друку 13.05.2024 р.

Ryznikov V. V.,

*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of Department for International Relations, International Information and Security,
V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine*

e-mail: valeriy.reznikov@karazin.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3579-3114>

Koval Yu. V.,

*Human Research Compliance Coordinator, Office of Research Ethics, Carleton University,
1125 Colonel By Dr, Ottawa, ON K1S 5B6, Canada*

e-mail: jkoval11@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-0200-9709>

COMPLIANCE WITH THE STANDARDS OF THE DIPLOMATIC PROTOCOL AND ETIQUETTE AS A COMPONENT OF STATE POLICY AT THE PRESENT STAGE

Abstract. The paper presents the author's analysis and view on topical issues, but rather little covered, of diplomatic protocol and etiquette and its use at the present stage.

The purpose of the article is to determine the specifics of the influence of compliance with the norms of diplomatic protocol and etiquette on the image of the state and its official representatives, as modern actors of diplomatic and political relations between countries and governments.

The historical stages of development of diplomatic protocol and etiquette are systematized and highlighted. The paper presents a comparative analysis of compliance with the rules of diplomatic protocol, etiquette and ceremony, as well as cases of deviation from the traditional and classical norms of compliance with the state protocol at the present stage. A SWOT-analysis of compliance with the rules of diplomatic protocol and etiquette by the current President of Ukraine is presented, where cognitive aspects as political components of the head of state are presented.

As a result of the analysis of the role and importance of diplomatic protocol and etiquette in international relations, it was established that certain types of diplomatic communication influence the observance of certain norms of behavior in special conditions. It has been found that under the

influence of the globalization and democratization processes, diplomacy goes from classic closed to public open, and this affects the behavior of heads of state, politicians and statesmen, as well as the means of forming their own image.

Keywords: *diplomatic protocol, diplomatic etiquette, ceremonial, state protocol, Ministry of Foreign Affairs, diplomacy, public policy.*

REFERENCES

1. Wood, J.R., & Serre, J.-C. (1979). *Diplomatic Ceremonial and Protocol*. Macmillan.
2. Sahaidak, O.P. (2006). *Diplomatic Protocol and Etiquette: Textbook*. Znannia [in Ukrainian].
3. Bennett, K. (2019, June 2). For Melania Trump, protocol is paramount during high-stakes UK state visit. CNN. URL: <https://edition.cnn.com/2019/06/02/politics/melania-trump-queen-elizabeth-uk-visit/index.html>
4. Berridge, G. (1995). *Diplomacy. Theory and Reality*.
5. Rieznikov, V. (2013). Theoretical aspects of diplomacy, its role in international economic relations. The Gerald of the International Slavonic University. *The Economic Sciences Serie, vol. XVI, no. 1-2, 48-53* [in Ukrainian].
6. *Dictionary of Foreign Words*. (2000). Naukova Dumka [in Ukrainian].
7. Albright, M. K., Shocas, E., Becker, V., Woodward, B., Taylor, J. B., & Dubler, D. (2009). *Read My Pins: Stories from a Diplomat's Jewel Box*. Melcher Media.
8. Orłowski, T. (2010). *Dyplomatyczny protokół* [Diplomatic protocol]. Warsaw [in Polish].
9. *Protocol for the Modern Diplomat*. (2005). Transition Center Foreign Service Institute U.S. Department of State.
10. *Presidents, Vice Presidents, and First Ladies of the United States*. USA.gov. URL: <https://www.usa.gov/presidents>
11. Walton, A. (1984). *Diplomacy. The Dialogue between States*. London.
12. Vienna Convention on Diplomatic Relations of April 18, 1961. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048
13. Vienna Convention on Consular Relations of April 24, 1963. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047
14. Convention on Special Missions of December 8, 1969. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092
15. Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations and its Specialized Agencies of November 20, 1953. Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_150
16. Chuhayenko, Y.O. (2011). *Diplomatic and International Business Protocol and Etiquette: Textbook*. National Academy of Management [in Ukrainian].
17. Dayton, M., & Kennedy, C.S. (1992). *American Ambassadors in a Troubled World: Interviews with Senior Diplomats*. Praeger.
18. Freeman, C.W. (2010). *The Diplomat's Dictionary: Cross-Cultural Negotiation Books*. United States Institute of Peace.
19. Kopp, H.W. (2011). *Career Diplomacy: Life and Work in the US Foreign Service*. Georgetown University Press.
20. Sabath, A.M. (1999). *International Business Etiquette*. Career Press. Franklin Lakes, NJ.
21. *Diplomatic Protocol Manual*. (n.d.). European Academy of Diplomacy. URL: <http://www.eadsociety.com/wp-content/uploads/2015/02/9.-Diplomatic-Protocol-Manual.pdf>
22. Features of diplomatic protocol at monarchical courts in Europe. (2018, December 19). *Fashion Diplomacy*. URL: <https://fashion-diplomacy.com/exclusive/lady-international-club/osoblivosti-diplomatichnogo-protokol/>
23. Bafaev, F.M. (2016). Cultural diplomacy in the system of international relations in the post-Soviet space. *Young scientist*, 6, 662-667 [in Ukrainian].
24. Diplomats Take Offense at Shoe Dessert Served to Japanese Prime Minister in Israel. (n.d.). Calcalistech. URL: <https://www.calcalistech.com/ctech/articles/0,7340,L-3737574,00.html>
25. Albright, M.K., Shocas, E., Becker, V., Woodward, B., Taylor, J. B., & Dubler, D. (2009). *Read My Pins: Stories from a Diplomat's Jewel Box*. Melcher Media.
26. Chubrikova, O. (n.d.). About the inauguration [Pro ianvhuatsiiu]. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/olga.chubrykova/posts/10157125815063486> [in Ukrainian].
27. Balabanov, K.V., & Trofimenko, M.V. (2012). *Diplomatic and Consular Service: Textbook*. Donetsk [in Ukrainian].

28. Diplomatic blunders of Donald Trump. (n.d.). TSN. URL: <https://tsn.ua/svit/ne-za-protokolom-yaki-diplomatchni-lyapi-dopuskav-pid-chas-prezidenstva-donald-tramp-1200594.html>
29. Novikova, L., & Solovykh, Ye. (2019). Cultural diplomacy as a condition for the formation of a positive image of Ukraine. *European Diplomacy in the 21st century* (Kharkiv, December 21, 2018), 108-113. Kharkiv: V.N. Karazina Kharkiv national university [in Ukrainian].
30. Madeleine Albright's Jewelry-Box Diplomacy. (2009, October 20). NPR. URL: <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=113278807>
31. Royal gifts displayed to the public / BBC. (2002, July 23). BBC. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/1953622.stm#sa-link_location=story-body&intlink_from_url=https%3A%2F%2Fwww.bbc.com%2Frussian%2Ffeatures-44746894&intlink_ts=1572713497533-sa
32. Zelensky kissed Yevhen Koshoviy under the Verkhovna Rada. (2019, May 20). TSN. URL: <https://tsn.ua/politika/zelenskiy-pid-radoyu-u-stribku-pociluvav-koshovogo-1347861.html> [in Ukrainian].
33. Zelensky and his diplomacy. (2019, June 21). BBC Ukrainian. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49142777>
34. Poll "What do you think of the style of the President of Ukraine?" (n.d.). Obozrevatel. URL: <https://www.obozrevatel.com/polls/658.htm> [in Ukrainian].
35. Bohdan Yaremenko about Zelensky's appearance. (2019, May 20). Facebook. URL: <https://www.facebook.com/bohdan.yaremenko/posts/2440182726045835> [in Ukrainian].
36. Zelensky's visit to Canada. (2019, July 2). BBC Ukrainian. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48851130> [in Ukrainian].
37. Interview with Pavlo Klimkin. (2019, May 20). Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2750183-pavlo-klimkin-ministr-zakordonnih-sprav.html?fbclid=IwAR3cjjQCrSx3iAwxy01rPTmIIlIQ0tSBIsO1hAN5dEjTbS92vYjM-0MH8noo> [in Ukrainian].
38. How Zelensky's team prepared for the inauguration ceremony. (2019, May 20). TSN. URL: <https://tsn.ua/ru/video/video-novini/podgotovka-k-inauguracii-kak-komanda-zelenskogo-gotovitsya-k-torzhestvam.html> [in Ukrainian].

The article was received by the editors 10.04.2024.

The article is recommended for printing 13.05.2024.